

TÜRKİYE SU POLİTİKALARININ BİYOETİK DEĞERLENDİRİLMESİ: ERGENE NEHRİ ÖRNEĞİ

Ebru OLGUN
Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Çevre Bilimleri Ana Bilim Dalı Doktora Programı

Prof. Dr. Nesrin ÇOBANOĞLU
Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi
Tıp Etiği ve Tıp Tarihi Ana Bilim Dalı Başkanı

Öz

Türkiye’de su kirliliği sorununun yaşandığı havzalardan biri olan Ergene Havzası’nda yer alan Ergene Nehri, endüstriyel ve evsel atık su deşarjı yüzünden ileri derecede kirlenmiştir. Bu çalışmada, Ergene Nehri, mevcut kirlilik nedeniyle çalışma konusu olarak seçilmiş ve havzadaki su yönetim politikaları doğrultusunda Ergene Nehri örneği üzerinden Türkiye’nin su politikaları, biyoetik ve biyopolitikalar açısından değerlendirilmiştir. Çalışmada, su sorunlarının çözümü için oluşturulan su politikalarında insan merkezli ve çevre merkezli biyoetik yaklaşımlar da tartışılmıştır. Çalışma ile Türkiye su politikalarının biyoetik açıdan yoksun olduğu ve çevre merkezli yaklaşım yerine insan merkezli yaklaşımların var olduğu görülmüştür. Bu çalışmayla ülkemizin su yönetimi politikalarında, çevre merkezli sorgulamanın önemini vurgulamak ve biyoetik değer algısıyla biçimlenen biyopolitikalar oluşmasına katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Biyoetik • Çevre Etiği • Su Etiği • Biyopolitika • Ergene Nehri.

EVALUATION OF TURKISH WATER POLICIES ACCORDING TO BIOETHICAL APPROACH: EXAMPLE OF ERGENE RIVER

Abstract

In Turkey, the Ergene Basin comprising the Ergene River, is one of the river basins that has water pollution issues and extremely polluted due to the industrial and urban waste water discharges. The Ergene River is chosen as the subject of this study due to its pollution and Turkish water policies is evaluated bioethically over the example of Ergene River in accordance with the management policies in the basin. In this study, ecocentric and anthropocentric bioethical approaches to water policies constituted for the solution of water pollution issues are also discussed. This case study shows that in our country implemented water policies are inadequate with respect to bioethical view and there is anthropocentric approach instead of ecocentric approach. With this study, it is aimed to highlight the importance of ecocentric inquiry on water management policies of our country and to contribute in the creation of biopolitics formed with perception of bioethical value.

Key words: Bioethics • Environmental Ethic • Water Ethic • Biopolicy • Ergene River

Giriş

Dünyadaki hızlı nüfus artışı, şehirleşme ve sanayileşme, yaşamsal öneme sahip ve ülkelerin sosyal, kültürel ve ekonomik gelişimlerinde rol oynayan su kaynaklarının hızla kirlenmesine yol

açmıştır. Su kaynaklarının kirlenmesi ve ekolojik dengenin bozulması, temiz suya olan talebi artırarak suyun metalaşması sorununa neden olmuştur. Bu sorunun çözümü, su kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir kullanımını teşvik eden etkin su yönetim politikaları ile mümkün olabilir. Ancak günümüzde, su sorunlarının çözümü için uygulanan politikalarda toplumsal ve ekonomik sorunlara öncelik verilmesi, çözümlerin anlık alınarak, geleceğe yönelik tasarımların yetersiz kalması çözümü güçleştirmektedir. Bu noktada, insanların su ekosistemine olan davranışlarında ve uygulanan su politikalarında etik yaklaşımlar önem kazanmaktadır. Sorunlarla karşılaşılan her alanda, sorunları alt etmenin etik bir bakış açısı gerektirdiği yorumları yapılmaktadır (Fırat, 2003, s. 106). Su kaynaklarının nasıl kullanılacağına yönelik alınacak her bir karar, diğer canlı ve cansız varlıklar için etik değeri öne çıkarabilmekte ve suyu, etik olarak konumlandırmaktadır. Bu konumlandırma olmadığı takdirde, su kaynaklarının korunması ve tüm canlı ve cansız varlıkların su haklarının korunması olası görülmemektedir (Çolakoğlu, 2009).

Ülkemizde, su kirliliğinden en fazla etkilenen su kaynaklarından biri de, sanayinin yoğun olduğu Ergene Havzası'nda yer alan Ergene Nehri'dir. Bu çalışmada, mevcut yoğun kirlilik nedeniyle Ergene Nehri çalışma konusu olarak seçilmiş, havzada kirliliğin giderilmesi ve su kalitesinin iyileştirilmesine yönelik alınan kararlar ve su politikaları doğrultusunda Ergene Nehri örneği üzerinden Türkiye'nin su politikaları biyoetik açıdan değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın amacı, ülkemizde su yönetimi ile ilgili alınan kararlarda ve uygulanan politikalarda çevre merkezli sorgulamanın önemini vurgulamak ve biyoetik değer algısıyla biçimlenen biyopolitikalar oluşmasına katkı sağlamaktır.

Etik Kavramlar

Etik, Biyoetik ve Çevre Etiği

Antik Yunanca'da "*ethos*" sözcüğünden gelen "etik" kelimesinin iki farklı anlamı bulunmaktadır. Bunlardan ilki "alışkanlık, gelenek, töre", diğeri ise dar kapsamlı olarak "etiğe göre hareket eden" anlamındadır (Pieper, 1999, s. 29-31). İnsan eylemlerini konu alan etik, bir eylemi, iyi bir eylem yapan niteliksel durumu belirtmektedir. Bu kapsamda, dolaylı ya da dolaysız, insanı ilgilendiren ve yeni yaklaşımlarla insan dışındaki varlıkları da ilgilendirmeye başlayan her konunun, etiğin ilgi alanına girmesi kaçınılmazdır (Çobanoğlu, 2009, s. 9-10).

Etiğin, bir biyolojik varlık olarak insanı ve bütün diğer canlı yaşamını irdeleyen kısmına biyoetik denilmektedir. Biyoetiğin konusu; ekosistem içerisinde var olan bütün organizmaların yaşamıdır (Reyhan ve Çobanoğlu, 2009, s. 177). Biyoetikte, canlı türleriyle ilişkilerimiz sırasında ortaya çıkan sorumluluklarımız ve diğer canlılarla uyum içerisinde yaşamın sürdürülmesi ele alınmaktadır (Çobanoğlu, 2009, s. 241-248).

Biyoetik kavramıyla yakından ilgili olan bir kavram da çevre etiğidir. Çevre etiği, insanın içinde yaşadığı çevreyle, onun doğal dengesini bozmadan, nasıl bir ilişki geliştirmesi gerektiğini araştıran bir felsefe disiplini olarak tanımlanır (Yağanak ve Önkal, 2008, parag. 3). Çevre etiği, insanın kendi dışındaki tüm varlıklara davranırken yaptığı doğru ve yanlışlarla ilgilenmektedir (Arapkirlioğlu, 2006, s. 227-240). Çevre etiğinin en ilginç yönü, cansız doğanın unsurlarına, özellikle toprağa büyük önem vermesidir. Ekolojik bulguları çevre etiğine ilk uygulayan Aldo Leopold (1887-1948)'a göre, "eğer bir şey biyotik toplum bütünlüğünü, dengesini ve güzelliğini koruyorsa o zaman o şey doğrudur, değilse yanlıştır" (Fırat, 2003, s. 128). Çevre etiği, kuralların insanların doğal dünya karşısındaki davranışlarını yönettiğini ve yönetmesi gerektiğini varsayar (Des Jardins, 2006, s. 46).

Çevre etiğinde antroposentrik (insan merkezli) ve ekosentrik (çevre merkezli) etik yaklaşımlar

Çevre sorunlarının çözümüne yönelik çevre etiği görüşleri oldukça farklılaşmıştır. Çevre etiği alanında yapılan tartışmalar antroposentrik (insan merkezli) ve ekosentrik (çevre merkezli) etik olarak başlıca iki başlıkta yapılmaktadır.

Günümüzde egemen olan üretim tarzı ve ekonomik anlayış, daha çok insan merkezli bir yaklaşımı benimsemektedir. İnsan merkezli etik, yalnızca insanların ahlaki bir değere sahip olduğunu öne sürer. Bu yaklaşım, insan-doğa ilişkisini fayda-zarar bağlamında değerlendirdiğinden, insanın amaçsal olarak doğaya karşı ahlaki sorumluluklarının olduğunu dolaylı olarak kabul etmektedir. Bu nedenle, insanın doğayı koruma düşüncesi, onun zarara uğrayacağı veya faydalarının azalacağı kaygısına dayanmaktadır (Mahmutoğlu, 2009, s. 109).

İnsan merkezli etiğin doğayı dışta bırakması ve doğayı insanın kullanımına sunması, çevre merkezli etik kuramlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır (Yağanak ve Önkal, 2008, parag. 8). Çevre merkezli etik, canlı ve cansız bütün varlıkları etiğin konusu haline getirmiştir. Bu yaklaşıma

bütüncül çevre etiği de denmektedir. Doğa araçsal olmaktan çıkarılarak, var olan her şeyin hak sahibi olduğu vurgulanmaktadır.

Çevrecilik akımının ilk on yıllarında insan merkezli etik yaklaşım yüzünden su kirliliği, zehirli atıklar ve böcek ilaçlarının kötü kullanılması gibi pek çok tartışma ortaya çıkmıştır (Des Jardins, 2006, s. 33-37). İnsan merkezli yaklaşım ile gelecek kuşaklara temiz bir çevre yerine, kirlenmiş ve doğal dengesi bozulmuş bir çevre bırakılması söz konusudur (Mahmutoğlu, 2009, s. 98). İnsan merkezli bakışın değişmesi veya çevre merkezli bakışa erişilmesiyle, cansız varlıklara hakların verilmesi söz konusu olacaktır.

Su Etiği

Doğal halinde çözülmüş madde, katı parçacık ve canlı organizma içeren, renksiz, kokusuz ve tatsız bir madde olan su, yaşam açısından alternatifi olmayan, vazgeçilmez bir bileşiktir. Su, insanoğlu için taşıdığı yaşamsal önemin yanı sıra ülkelerin varlığı, güvenlik çıkarları, ekonomik, siyasal, kültürel gelişimi için değerli bir kaynaktır. Ancak, insanoğlu, kendisini merkez kabul ederek, kendi istekleri ve çıkarları doğrultusunda ekosistemden faydalanmakta ve yaşam kaynağı olan su kaynakları kirlenmektedir.

Su sorunların çözümü için, öncelikle Çolakoğlu'nun (2009) da belirttiği gibi suyun üstün ve içkin bir değere sahip olduğunun kabullenilmesi ve canlı-cansız varlıkların haklarının etik bir varsayım temelinde tanınması gerekir. Suyun etik bir değer olduğunun kabul edilmesi, bugün için kaçınılmaz bir gerekliliktir (Çolakoğlu, 2009, s. 109-116).

Su etiğinin başlangıç noktası, Aldo Leopold'un toprak etiğinde belirttiği, "içselliği, durağanlığı ve güzelliği korumaya eğilimli olan doğrudur" söylemidir. Su etiği, suyun, toprak sistemi içindeki rolüne odaklanır. Armstrong (2006) su etiğini, "yaşamı sürdürmek için ekosistemde bulunan suyun potansiyelini korur veya genişletirse iyi/doğru, o potansiyeli azaltırsa kötü/yanlış olan etik kavram" olarak tanımlamıştır (Armstrong, 2006, s. 13-14).

Su etiği, günümüzde ve gelecekte canlı ve cansız potansiyel tüm kullanıcıları ve suyun var olan tüm kullanıcılarının isteklerini karşılama ihtiyacı duyar. Tüm canlı ve cansız varlıkların ihtiyacı olan suyu karşılamak su etiğinin konusudur. Böyle bir etik, çevresel yanlış ve doğru tanımını ortaya çıkarır. Su sistemindeki herhangi bir değişim, sistemdeki suya dayanan yaşama zarar verirse yanlıştır, kötüdür. Bu yüzden, göl ve nehirlerin kirlenmesi, yer altı sularından fazla çekim

yapılması yanlış olarak değerlendirilirken, kirlenmiş su kütlelerinin temizlenmesi doğru olarak değerlendirilir (Armstrong, 2006, s. 13-14).

Su etiğinde yanlış bulmak kolay, yarışmacı doğruyu bulmak ise zordur. Kolay çözümler bazen iyi değildir, çünkü bunlar esnek olmayan dogmalara dönüşebilir. İnsanı ekosistemin altında bir yere koyarsak doğal kaynakları daha kolay oluşturabiliriz, insanı öne çıkarmaktan ziyade ekosistemi öne çıkarmalıyız (Armstrong, 2006, s. 13-14). Böyle bir etikle yaşamak, yapılabildiği ölçüde daha dengeli ve sürdürülebilir kullanmak ve sahip olunanı paylaşmak anlamına gelmektedir. Böyle bir etiğin esası, temel olarak su ekosistemlerini korumaktır. Bu hedef, bütünüyle faydacılıktan uzak tümleşik bir yaklaşımı gerektirmektedir. Suyun ve su kaynaklarının korunması ve sorumlu bir biçimde kullanımına yönelik bilincin artırılması için su etiğini teşvik etmek gereklidir (Çolakoğlu, 2009, s. 109-116).

Biyopolitikalar

Avrupa Birliği Su Politikaları

Avrupa su politikası, siyasi programların ve yasal olarak bağlayıcı mevzuatın kabul edilmesiyle 1970'lerde başlamıştır. 1970'lerin başından beri giderek belirginleşen Avrupa Birliği (AB) su politikası üç döneme ayrılabilir. İlk dönem su kaynaklarının insan faaliyetlerinden korunmasının temel hedef olduğu ve bu kapsamda kalite standartlarının oluşturulduğu, 1973-1988 yıllarıdır. İkinci dönem düzenleme ve denetleme yaklaşımının hakim olduğu ve daha özel önlemlerin alınmaya başladığı, 1988-1995 yıllarıdır. 1995'ten itibaren 1995-2000 dönemini kapsayan Su Çerçeve Direktifi'nin hazırlıklarının yapılması süreciyle birlikte üçüncü bir dönem başlamıştır (Çınar ve Özdiç, 2006, s. 152).

AB su politikasının; yüksek seviyede koruma, ihtiyat, önleyici eylem, kirliliğin kaynaktan giderilmesi, kirlenmeden öder, bütüncülük ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri olmak üzere yedi temel ilkesi bulunmaktadır. (REC, 2008). Bu ilkelere dayanarak, Şubat 1996'da, Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve üye ülkeler, AB su politikası ile ilgili görüş birliğine varmış ve su kaynaklarının yönetiminde entegre bir yaklaşımın uygulanması konusunda anlaşmışlardır. Bu çerçevede, AB'deki su ile ilgili tüm direktifleri birleştirerek tek bir yönetmelik altında toplamak yoluna gidilmiş, birçok ve dağınık kanun yerine, daha bütünsel ve kapsamlı bir yasa öngörülmüştür. Böylece, AB'nin "su politikasının anayasası" olarak kabul edilen Su Çerçeve

Direktifi (2000/60/EC) 23 Ekim 2000 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Direktifin amacı, yüzeysel, geçiş¹, kıyı² ve yeraltı sularının korunması için bir çerçeve oluşturmaktır. Direktifin başlıca ilkesi, “tüm Avrupa sularının en geç 2015 itibariyle “iyi duruma” getirilmesidir”. Direktif, bu temel ilkedен hareketle yeni ve bütüncül bir yaklaşım öngörmektedir. Direktifte “su, diğerleri gibi bir ticari ürün olmayıp, tarihsel miras olarak korunması, savunulması ve ele alınması gereken bir mirastır” ifadesi de yer almaktadır (SÇD, 2000/60/EC).

Direktifin getirdiği en yeni unsur, Nehir Havzası Yönetimi yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, nehir havzası yönetiminde adım adım uygulanacak metodolojiyi içermektedir. Bu metodoloji sırasıyla,

- Nehir Havzası Bölgesinin tanımlanması,
- Nehir Havzası Karakterizasyonunun yapılması,
- Önemli Su Yönetimi Konularının raporlanması,
- Önlemler Programının oluşturulması,
- Çevresel Hedeflerin belirlenmesi,
- Yüzeysel ve yeraltı sularının kimyasal ve biyolojik olarak izlenmesi,
- Önlemler Programı'nın oluşturulması ve
- Nehir Havzası Yönetim Planı'nın hazırlanması aşamalarını kapsamaktadır (SÇD, 2000/60/EC)

Türkiye Su Politikaları

Türkiye’de, su yönetimi uygulamaları 1920’li yıllara dayanmaktadır. 1926 yılında içme suyunun temin ve yönetim hususlarını düzenleyen ilk yasa olan “Sular Hakkında Kanun” (1926 tarihli ve 831 sayılı) çıkarılmış, takip eden yıllarda su yönetimi ve su hizmetlerine ilişkin olarak pek çok kanun yürürlüğe girmiştir. Bu kanunlardan bazıları, 18.12.1953 kabul tarihli DSİ Kanunu

¹ Nehir ağzları civarındaki, kıyı sularına yakın olmaları ancak aynı zamanda tatlı su akıntılarından önemli ölçüde etkilenmeleri sonucunda kısmen tuzlu olma özelliğine sahip yerüstü suyu.

² Kıyı hattının karaya dönük yüzündeki yerüstü suyu olup, her noktası, bölgesel suların genişliğinin ölçüldüğü sınır hattına en yakın noktadan bir deniz mili deniz tarafında olan, uygun olan hallerde geçiş sularının dış sınırına kadar uzanan sular.

(1953 tarihli ve 6200 sayılı) ve 16.12.1960 kabul tarihli Yeraltı Suları Kanunu (1960 tarihli ve 167 sayılı)'dur.

1972 yılında yapılan Stockholm Konferansı kararları ülkemizde çevre politikalarının uygulanmasında etkili olmuş ve ilk kez çevre hakkının 1982 Anayasası'nda yer almasıyla Türkiye ulusal su politikaları boyut kazanmaya başlamıştır. Ülkemizde su yönetimi ve su hizmetlerine ilişkin olarak pek çok kanun bulunmaktadır. Bu kanunlar arasında su yönetimi ile ilgili olarak henüz su kanunu bulunmamakta ve günümüzde su yönetimini içeren en kapsamlı kanunu, 1983 yılında çıkarılan 2872 sayılı Çevre Kanunu olmaktadır.

Çevre Kanununa (1983 tarihli ve 2872 sayılı) dayanılarak çıkarılan Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği (SKKY) (2004 tarihli ve 25687 sayılı) ile su kalitesi yönetimine ilişkin kapsamlı düzenlemeler getirilmiştir. Yönetmeliğin amacı, ülkenin yeraltı ve yerüstü su kaynakları potansiyelinin korunması ve en iyi biçimde kullanımının sağlanması için, su kirlenmesinin önlenmesini sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu bir şekilde gerçekleştirmek üzere gerekli olan hukuki ve teknik esasları belirlemektir.

Ülkemizin AB'ye uyum sürecinde, su sektörü ile ilgili olarak 2009 yılında Brüksel'de Çevre Faslı'nın açılması ile mevzuat uyumlaştırma çalışmalarına hız verilmiştir. Çevre Faslı'nın kapanış kriterlerinde "Su Sektörü" ile ilgili olarak "Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin su kalitesi çevre müktesebatını kabul ederek ilerleme sağlama ve Nehir Havza Yönetim Planlarının Hazırlaması" gerekliliği belirtilmiştir. Bu kapsamda, birtakım ulusal mevzuatlar AB mevzuatına uyumlu hale getirilmiştir ve çalışmalar devam etmektedir.

Ülkemizde su yönetimi ile ilgili çalışmalar, Orman ve Su İşleri Bakanlığı ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı başta olmak üzere çeşitli Bakanlıklar tarafından ulusal ve uluslararası sorumluluklar kapsamında yürütülmektedir.

Su yönetiminde koordinatör Bakanlık olan Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın kurumsal gelişim süreci, 1978 yılında, 27.07.1978 tarihli ve 7/16041 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı'nın kurulması ile başlamıştır. 1984 yılında, Müsteşarlık, 08.06.1984 tarihli ve 222 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Çevre Genel Müdürlüğü haline getirilmiş, 1989 yılında 19.10.1989 tarihli ve 389 sayılı KHK ile tekrar Çevre Müsteşarlığı olmuş, 9 Ağustos 1991 yılında ise 443 sayılı KHK ile Çevre Bakanlığı kurulmuştur. Çevre Bakanlığı, 2003 yılında Orman

Bakanlığı ile birleştirilerek 4856 sayılı Kanun ile Çevre ve Orman Bakanlığı olmuş, 2011 yılında ise 644 sayılı KHK (648 sayılı değişiklikle) ile Çevre ve şehircilik Bakanlığı ve 645 sayılı KHK (657 sayılı değişiklikle) ile Orman ve Su İşleri Bakanlığı olarak yeniden yapılandırılmıştır.

Su yönetimi ile ilgili çalışmalar yapan diğer Bakanlıklar; Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'dır. Ayrıca, TMMOB, Sulama Birlikleri, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, TÜBİTAK, Üniversiteler, Enstitüler ve çeşitli Sivil Toplum Kuruluşları da su yönetimi hususunda çalışmalarını sürdürmektedirler.

Günümüzde su yönetimi ile ilgili pek çok kurum ve kuruluşun görev ve sorumluluklarının bulunması, yetki karmaşası yaratmakta, bu durum, su yönetimi ile ilgili karar almaları güçleştirmekte, alınan kararların ve önlemlerin uygulanmasını da geciktirmektedir. Bazı durumlarda, aynı su kaynağının yönetiminde birbirinden bağımsız, mükerrer çalışmalar da olabilmektedir. Bu çakişan çalışmalar iş gücü, zaman ve sermaye kaybına neden olmaktadır. Özellikle, su yönetiminde koordinatör Bakanlık olan Çevre ve Orman Bakanlığı'nın, Çevre ve şehircilik Bakanlığı ve Orman ve Su İşleri Bakanlığı olarak yeniden yapılanması su yönetimine ilişkin kurumsal çerçevenin bölünmesine neden olmuştur. Su yönetiminde yaşanan yetki karmaşası kurumsal çerçevenin bölünmesi ile daha karmaşık hale getirilmiştir. Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın ayrı yapılanması, su yönetiminde koordinasyonun sağlanması bakımından olumlu olarak değerlendirilirken, su yönetiminin çevre yönetiminden ayrılması ve çevre yönetiminin defalarca nitelik değeriftirmesi su yönetiminin sürdürülebilirliği açısından olumsuz olarak değerlendirilmektedir. Bu bakımdan, yetki karmaşasının çözüme kavuşturulması, su ile ilgili politikaların ve kurumların uzun vadeli oluşturulması gerekmektedir. Bu kapsamda, 25 Mart 2012 tarihinde, suyun iyi yönetimi amacıyla, ilgili kurumlarca, atılması gereken adımların belirlenmesi ve Çevre Faslı "Su Sektörü" kapanış kriterleri doğrultusunda işbirliğinin sağlanması için bütün bakanlık, kurum ve kuruluşların koordinasyon ve işbirliği içerisinde hareket etmeleri gereğiyle, 2012/7 sayılı Genelge yayımlanarak "Su Yönetimi Koordinasyon Kurulu" kurulmuştur. Kurul'un su yönetim hususunda aldığı kararların uygulanmasının takibi ve koordinasyonu Orman ve Su İşleri Bakanlığı'na verilmiştir. Su yönetiminde böyle bir kurulun kurulmasının ortak karar alınmasını sağlayarak, yetki karmaşası sorununa çözüm olabileceği düşünölmektedir.

Mevcut Durum

Ergene Havzası'nda hızla gelişen sanayi, nüfus, yerleşim yerleri ve tarım bir taraftan miktar olarak, diğer taraftan oluşturdıkları kirlilik yükü bakımından havzada su probleminin baş göstermesine neden olmuştur. Plansız ve kontrolsüz bir şekilde gelişen sanayi bölgeleri, Ergene Havzası'ndaki su kaynaklarının hızlı bir şekilde tüketilmesine ve günde 400.000 m³'den daha fazla su kullanımıyla su bütçesinin olumsuz yönde etkilenmesine yol açmıştır. Havzada bazı sanayi tesisleri atık sularını arıtılsa bile Ergene Nehri'ne tabii debisinin takriben üç katı atık su vermektedir. Bölgede yaşayan nüfus günde yaklaşık 230.000 m³ evsel atık suyu hiç arıtmadan alıcı ortama boşaltmaktadır. Alıcı ortama verilen atık sular sebebi ile Ergene Nehri ileri derecede kirlenmiştir (ÇOB, 2011).

Havzada 2037 adet sanayi tesisi bulunmaktadır. Sanayi, Çorlu, Çerkezköy, Lüleburgaz ve Muratlı bölgesinde yoğunlaşmıştır. Önemli iki Organize Sanayi Bölgesi (OSB)'nin (Çorlu ve Çerkezköy) ve çoğu tekil endüstrilerin atık su arıtma tesisleri mevcuttur. Yaklaşık 330.000 m³/günlük sanayi atık suyu Ergene Nehri ve kollarına deşarj olmaktadır. Ergene Nehri'ne doğal debisinin üç katı kadar atık su deşarjı yapılmaktadır (ÇOB, 2011).

Ergene Havzası'nın sanayi bölgelerinin yoğun olduğu yerleşim yerlerinin nüfusları da, sanayiye paralel olarak işgücü ihtiyacını karşılayan göçler nedeniyle ülke ortalamasının üstünde artış göstermiştir. Havzada nüfusu 10.000'den fazla 16 adet yerleşim yeri bulunmaktadır. Hiçbir yerleşim yerinin atık su arıtma tesisi yoktur. Yaklaşık 230.000 m³/günlük atık su arıtılmadan Ergene Nehri ve kollarına deşarj olmaktadır (ÇOB, 2011). 2007 yılında yapılan "Ergene Havzası Çevre Master Projesi" kapsamında Ergene Nehri ve yan kollarının su kalitesi belirlenmiş, Ergene Nehri SKKY (2004 tarihli ve 25687 sayılı)'ye göre genel olarak 4. sınıf su kalitesinde (çok kirlenmiş su) tespit edilmiştir. 2011 yılında ise Çevre ve Orman Bakanlığı, Çevre Referans Laboratuvarınca yapılan çalışma ile (ÇRL, 2011, s. 54-57) Ergene Nehri'nin yoğun olarak endüstriyel, tarımsal ve evsel kaynaklı atıkların baskısı altında bulunduğu, özellikle Çorlu ve Çerkezköy OSB'nin etkilediği Çorlu Deresi ile kirlendiği ve 4. sınıf su kalitesinde olduğu tespit edilmiştir.

Ergene Nehri 1970'li yıllarda balıkçılık, yüzme, piknik, sulama, içme suyu amaçlı kullanılırken, 1980'li yıllardan itibaren hızla bozulmaya başlamış, önce balıklar, daha sonra diğer canlılar kaybolmuş, 2000'li yıllara doğru nehir kenarında bulunan ağaçların da kuruması ile günümüzde ölü bir nehir haline gelmiştir. Ergene Nehri ve kollarında yaşanan bu yoğun kirlilik bölgenin tarımsal, sosyal, kültürel ve ekonomik aktivitesini ve halk sağlığını olumsuz yönde etkilemiştir (Özkan ve Kubaş, 2008, s. 15-22).

Trakya Üniversitesi tarafından yapılan "Ergene Nehri'nin İnsan Sağlığına Etkileri" konulu çalışma ile özellikle Ergene Nehri'nin taşmasıyla tarım arazilerinin zehirlendiği belirtilerek, bu zehirlerin bitkiler aracılığıyla insanlara kadar ulaşarak, kanser, karaciğer, böbrek, kalp yetmezliği gibi çok ciddi hastalıklarda artışa neden olduğu vurgulanmaktadır. (Yorulmaz, 2011). Ergene Nehri'nin Meriç Nehri ile birleşip Ege Denizi'ne dökülmesi nedeniyle deniz canlılarının da zehirlendiği, özellikle bu bölgedeki balıkları tüketen insanların ciddi derecede etkilendiği ve sanayi atıklarıyla, özellikle ağır metaller ile kirlenen Ergene Nehri'nin geçtiği bölgelerde kanser vakalarını arttırdığı belirtilmektedir (Yorulmaz, 2011).

Ergene Havzası'nın mevcut durumu biyoetik açıdan değerlendirildiğinde, Ergene Nehri'nin ileri derecede kirlenmesi, günümüzde egemen olan üretim tarzı ve ekonomik anlayış nedeniyle havzada insan merkezli yaklaşımların benimsendiğini göstermektedir. Ancak, Ergene Nehri'nin kalitesinin iyileştirilmesi, bu kalitenin korunması ve Ergene Nehri'nde sürdürülebilir su yönetiminin sağlanabilmesi için, Ergene Nehri'nin içkin ve üstün bir değeri (Çolakoğlu, 2009) olduğu kabullenilerek, canlı-cansız varlıkların haklarının etik bir varsayım temelinde tanınması gerekmektedir. Bu bakımdan, su kaynaklarını koruyarak, ekosistemi, çevreyi merkeze alan su etiği yaklaşımların benimsenmesi ile gelecek kuşaklara kirlenmiş bir nehir yerine temiz Ergene Nehri'nin bırakılması söz konusu olacaktır.

Ergene Nehri'nde Mevcut Biyopolitikalar

Ülkemizin en büyük sanayi merkezleri olan İstanbul ve Kocaeli illerinde yer kalmaması, ayrıca ulaşım kolaylığı, düz arazi ve yer altı su kaynaklarının zenginliği sonucu Doğu Trakya bölgesine yönelen özellikle tekstil, deri, kağıt ve kimya sektörüne ait sanayi kuruluşları; 1973 yılında Tekirdağ Organize Sanayi Bölgelerinin kurulması ile birlikte Çerkezköy'den başlayarak Çorlu Deresi ve Ergene Nehri Havzası boyunca hızlı bir yayılma göstermiştir. Sanayileşmenin yoğun ve plansız gerçekleşmesi sonucu, Ergene Nehri'nin ekolojik durumu 1980'li yıllardan

itibaren hızla bozulmaya başlamış, son 10-15 yıllık dönemde kirlilik en yüksek düzeye ulaşmıştır (Özkan ve Kubaş, 2008, s. 15-22).

Ergene Havzası'nda geçmişten günümüze kadar çeşitli kurum, kuruluş, üniversiteler bünyesinde pek çok çalışma yürütölmüş ve çözüm önerileri getirilmiştir. Çevre ve Orman Bakanlığı'nın Ergene Havzası kapsamında yürüttüğü çalışmalar (ÇOB, 2011);

- TBMM 22. Dönem Araştırma Komisyonu Ergene Havzası'na Ait Sorunlar ve Çözüm Önerileri Raporu (2003)
- Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı (2003)
- Ergene Havzası Çevre Yönetimi Master Planı (2006-2008)
- Meriç-Ergene Havzası Koruma Eylem Planı (2008)
- Meriç-Ergene Havzası Endüstriyel Atık Su Yönetimi Ana Plan Çalışması (2010)
- Ergene Havzası Koruma Eylem Planı (2011) dır.

Bu planlar, SKKY (2004 tarihli ve 25687 sayılı)'nin etkin bir biçimde uygulanması, alt yapının geliştirilmesi, arıtma tesislerinin kurulması ve etkin çalıştırılması, daha etkin su kullanımının sağlanması, atık su miktarının azaltılması ve atıkların bertarafı konularını kapsamaktadır. Ergene Havzası'na yönelik hazırlanan planlarda yeni düzenlemeler yapma ihtiyacı doğmakta ve yeni planlar hazırlanmaktadır. Son olarak, 6 Mayıs 2011 tarihinde "Ergene Havzası Koruma Eylem Planı" hazırlanmıştır. Eylem planıyla, 3 yıl içinde havzanın kirlilik parametrelerinde gözle görölmür iyileşmelerin başlaması, 5 yıl içinde 2. sınıf su (az kirlenmiş su) kalitesine geçilmesi hedeflenmiştir.

Söz konusu plan ile (ÇOB, 2011) havzada, çevre dostu üretime geçilecek, sanayi atık sularının ortak arıtımı sağlanacak, belediyelerin atık su arıtma tesisleri kurulacak, çevre düzeni planları uygulanacak, atık işleme geri kazanım ve bertaraf tesisleri kurulacak, tarımsal kaynaklı kirlilik kontrol altına alınacak, Ergene Nehri gerçek zamanlı sürekli izlenecek, denetimler sıkılaştırılacak ve deşarj standartları yeniden düzenlenecektir.

Planda yer alan faaliyetlerin başarıyla uygulanabilmesi için, paydaşlar, sorumluluklar ve yükümlölükler de belirlenmiştir. Bu çerçevede, Orman ve Su İşleri Bakanlığı koordinasyonunda, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık

Bakanlığı, Sanayi Odaları ve Sivil Toplum Kuruluşları'ndan oluşturulan "Ergene Takip Heyeti" faaliyetleri değerlendirmek üzere ayda bir toplanmaktadır (ÇOB, 2011).

Ergene Havzası'nda yürütülen söz konusu çalışmalar sonucunda, Ergene Nehri'nin çok kirli su sınıfı olan 4. sınıf su kalitesinde olduğu, tüm tesislerin atık sularını deşarj standartlarına uygun olarak arıtsalar bile hedeflenen 2. sınıf su kalitesinin mümkün olamayacağı tespitleri yapılmıştır. Bu bakımdan, 01.11.2011 tarihinde yayımlanan 2011/10 sayılı Genelge ile Ergene Nehri'nde deşarj standartlarında kısıtlamaya gidilmiştir. 2011 yılında, renk standardı SKKY (2004 tarihli ve 25687 sayılı)'ye eklenmiş ve 2011/14 sayılı "SKKY Gerçek Zamanlı Uzaktan Atık Su İzleme Sistemi Çalışmalarına Dair Genelge" yürürlüğe girmiştir. Genelge ile debisi 10.000 m³/günden büyük olan tesislerin arıtma tesis çıkışlarına gerçek zamanlı sürekli izleme istasyonları kurularak kirlilik seviyeleri anlık olarak izlenecektir. 2011 yılında 28142 sayılı Tekstil Sektörü İçin Temiz Üretim Tebliği yayımlanmıştır. Su Çerçeve Direktifi (SÇD) (2000/60/EC) kapsamında nehir üzerinde 19 adet numune alma noktası tespit edilmiştir (ÇRL, 2011).

Ergene Havzasında mevcut biyopolitikalar değerlendirildiğinde, Ergene Nehri'nin iyileştirilmesine yönelik kararların ancak 2011 yılı sonunda alındığı görülmektedir. Deşarj standartlarında kısıtlamaya geçilmesi, renk parametresinin getirilmesi olumlu bir gelişme olarak değerlendirilirken, kısıtlamada sadece kimyasal oksijen ihtiyacı parametresinin olması ve uygulamaya en geç 2014 yılında geçilmesi bakımından mevcut politikaların yetersiz olduğu söylenebilir.

Sonuç

Ergene Havzasında yer alan Ergene Nehri örneği üzerinden, ülkemizin su yönetiminde uyguladığı su politikaları ile ilgili olarak aşağıda yer alan tespitler yapılmıştır.

- Ergene Havzası'nda yer alan çoğu sanayi tesisinin atık su arıtma tesisi bulunmasına rağmen, Ergene Nehri'ne tabii debisinin takriben üç katı atık su vermeleri ve evsel atık suyun hiç arıtılmadan verilmesi yüzünden Ergene Nehri ileri derecede kirlenmiştir.
- Ergene Nehri'nin evsel ve endüstriyel atık sular nedeniyle ileri derecede kirlenmesi, havzada insan merkezli yaklaşımların var olduğunu göstermektedir. Ergene Nehri'nin kalitesinin iyileştirilmesi ve havzada sürdürülebilir su yönetiminin sağlanabilmesi, çevre merkezli yaklaşımların benimsenmesi ile mümkün olacaktır.

- Ergene Havzası'nda, mevcut tüm tesislerin atık sularını değeraj standartlarına uygun olarak arıtsalar bile Ergene Nehri için hedeflenen 2. sınıf su kalitesinin mümkün olmayacağı tespitleri yapılmıştır. Neticede, halihazırdaki ülkemiz su mevzuatının su sorunlarının çözümünde yetersiz kaldığı görölmektedir. Bu kapsamda, 2011/10 sayılı Genelge ile kimyasal oksijen ihtiyacı parametresi değeraj standardında kısıtlamaya gidilmiştir. Ayrıca, 24.04.2011 tarihli düzenleme ile atık su için renk standardı SKKY'de yer almıştır. Ancak, 25.03.2012 tarihinde SKKY'de renk parametresi için Islah Organize Sanayi Bölgesine dahil işletmelerin 2014'e kadar renk parametresine tabii olmaması yönünde istisnaya gidilmiştir. Sadece kimyasal oksijen ihtiyacı ve renk parametresi ile kısıtlamalar yapılması yeterli görölmemektedir. Ergene Nehri'nin ikinci sınıf su kalitesine ulaşabilmesi için daha fazla parametrede kısıtlamaya gidilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan mevcut politikaların yetersiz olduğu söylenebilir.
- Ülkemizin AB'ye uyum sürecinde 2011 yılı Avrupa Komisyonu AB ilerleme raporunda ("Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu", 2011, s.99), su kalitesi konusunda çok sınırlı ilerlemenin kaydedildiği, su yönetimine ilişkin kurumsal çerçevenin bölündüğü ve nehir havzası düzeyinde örgütlenilmediği belirtilmiştir.
- Ülkemizin en kirli nehirlerinden biri olan Ergene Nehri için SÇD (2000/60/EC) kapsamında Nehir Havzası Yönetim Planı henüz hazırlanmamıştır. Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın görev tanımı itibarı ile bu planın hazırlanması planlanmaktadır.
- Havzada hızla artan sanayi, Ergene Nehri'nin de hızla kirlenmesine neden olmasına rağmen, ilk ciddi önlem 2011 yılında Ergene Eylem Planı'nın hazırlanması olmuştur. Eylem Planı'nda belirtilen uygulamaların tamamlanması ile ilerleme sağlanacağı düşünülmektedir.
- Ergene Nehri su kalitesi sürekli olarak ve SÇD (2000/60/EC) gereği izlenmemektedir.
- Havzada, alınan kararların, hazırlanan plan ve programların, yapılan uygulamaların etkinliği ve izlenebilirliği sağlanamamıştır.
- Esas sorunun su yönetiminde kurumsal istikrarsızlık sebebiyle olduğu düşünülmektedir. 1991 yılında kurulan ve su yönetiminde koordinatör olan Çevre Bakanlığı, 2003 yılında

Orman Bakanlığı ile birleştirilerek Çevre ve Orman Bakanlığı olmuş, 2011 yılında ise tekrar yapılandırılarak, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Orman ve Su İşleri Bakanlığı oluşturulmuştur. Günümüzde su yönetiminde bakanlıkların görev ve sorumlulukları kapsamında yetki karmaşası yaşanmaktadır. Bu da, karar almaları güçleştirmekte, alınan kararların ve önlemlerin uygulanmasını da geciktirmektedir. Bu durumun başlıca sebebi, su ile ilgili politikaların ve kurumların uzun vadeli oluşturulamamasından kaynaklanmaktadır. Çevre yönetiminin defalarca nitelik değiştirmesi su yönetiminde sürdürülebilirliği sağlamamaktadır. Bu bakımdan, 2012/7 sayılı Genelge ile kurulan Su Yönetimi Koordinasyon Kurulu kurumsal işbirliğinin sağlayarak, kararların ivedilikle alınmasına katkı sağlayacaktır. Ancak, etkin su yönetimini için, su yönetimini de kapsayacak şekilde çevre yönetiminin bakanlıklar üstü olacak şekilde yapılandırılması gerektiği düşünülmektedir.

Ergene Nehri üzerinden ülkemiz su yönetim politikaları değerlendirildiğinde, ülkemizde su politikalarının biyoetik yaklaşımlarla oluşturulmadığı görülmektedir. Politikalar ve alınan kararlar, genellikle uzun vadeli düşünülmemiş olup, su etiği bilinci eksik kalmıştır. Türkiye’de oluşturulan su politikalarının biyoetik açıdan yoksun olduğu, çevre merkezli yaklaşım yerine insan merkezli yaklaşımların var olduğu görülmektedir. Su kaynaklarının etkin kullanımı ve sürdürülebilirliği için insanı merkeze alan su politikalarından ziyade, ekosistemi, su kaynaklarını merkeze alan su politikalarının oluşturulması zorunludur. Bunun için, su politikalarını belirleyen otorite içerisinde bir su etik kurulu oluşturularak, su politikalarının etik alt yapı ile oluşturulması sağlanabilir. Özellikle kurulan Su Yönetimi Koordinasyon Kurulu bünyesinde su etik kurulunun oluşturulması kararların etik bakış açısıyla alınmasını sağlayacaktır. Su yönetiminde politikayı belirleyen kurumsal yapılar, görev ve sorumluluklarını çevre etiği çerçevesinde yürütmeli, iş ve işlemlerinde etik bakış açısı ve anlayışını benimsemelidirler.

Kaynaklar

- Arapkirlioğlu, K. (2006). Tuna, Dicle ve Fırat Akarsularının Kullanımında Ulusal Çıkarlar ve Çevre Etiği. TMMOB Su Politikaları Kongresi, 227-240.
- Armstrong, A. (2006). Ethical Issues in Water Use and Sustainability, *Area*, 38.1, 9-15.
- Avrupa Komisyonu. (2011). *Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu*, Brüksel, 12 Ekim 2011.
- Çevre Kanunu. (1983). Resmi Gazete Sayı 2872 (Değişik: RG-26/04/2006-5491).

- Çobanoğlu, N. (2009). Kurumsal ve Uygulamalı Tıp Etiği. Ankara: Eflatun Yayınevi.
- Çolakoğlu, E. (2009). Ortak Bir Değer Olarak Su ve Su Etiği, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 9*, 109-116.
- ÇOB (2008). Meriç-Ergene Havzası Koruma Eylem Planı. Ankara: Çevre ve Orman Bakanlığı, Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü.
- ÇOB (2011). Ergene Havzası Koruma Eylem Planı. Ankara: Çevre ve Orman Bakanlığı, Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü.
- ÇRL (2011). Havzalarda Örnekleme Noktası Belirleme ve Su Kalitesi İzleme Raporu. Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Çevre Referans Laboratuvarı.
- Des Jardins Joseph R. (2006). Çevre Etiği, Çevre Felsefesine Giriş, (Çev. Rusen Keleş). Ankara: İmge Kitabevi.
- Fırat, A. (2003). Çevre Etiği Üzerine Yeniden Düşünmek, *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi, 58-3*, 106-144.
- Mahmutoğlu, A. (2009). *Kırsal Alanda Çevre Sorunlarına Etik Yaklaşım: Kırsal Çevre Etiği*, (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özkan, E., Kubaş, A. (2008). Ergene Havzasındaki Kirliliğin Sosyo Ekonomik Etkileri. Beşinci Dünya Su Forumu Hazırlık Süreci Türkiye Bölgesel Su Toplantıları Raporu. İzmir: Çevre ve Orman Bakanlığı, DSİ Genel Müdürlüğü.
- Pieper, A. (1999). Etiğe Giriş. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Reyhan, H., Çobanoğlu, N. (2009). Biyoetik Bir Mesela Olarak Suya Erişim Hakkı, Uluslararası Katılımlı V. Tıp Etiği Kongresi "Tıp Etiğinden Biyoetiğe" Ankara Üniversitesi, 175-186.
- REC (2008), Avrupa Birliği Çevre Mevzuatı Uygulama Kılavuzu, Bölgesel Çevre Merkezi (REC), Ankara.
- ŞÇD (2000), Su Çerçeve Direktifi, 2000/60/EC.
- SKKY (2004), Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği, Resmi Gazete, Sayı 25687 (Değişik:RG-13/2/2008-26786).
- Yağanak, E., Önkal, G. (2008). Çevre Etiği, ODTÜ, Felsefe Bölümü, www.guncelonkal.com/PDF/cevre_etigi_maddesi.pdf (Ekim 2011'de erişildi).
- Yorulmaz, F. (2011). Dikkat Ergene Nehri Hastalık Saçıyor, <http://www.cnnturk.com/turkiye/default.copx>. (Kasım 2011'de erişildi).

YAZARLAR HAKKINDA

Ebru Olgun, Çevre Yüksek Mühendisi olup, Ankara Üniversitesi, Sosyal Çevre Bilimlerinde doktora öğrencisidir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nda çalışmaktadır.

Erişim: ebruolgun2002@yahoo.com.

Prof.Dr. Nesrin Çobanoğlu, Gazi Üniversitesi, Tıp Etiği ve Tıp Tarihi Ana Bilim Dalı Başkanı olarak görev yapmaktadır. Hekimlik ve Tıp Etiği alanlarındaki uzmanlıklarının yanı sıra, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi uzmanlığı da olan Çobanoğlu, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Çevre Etiği, Biyoetik-Biyopolitikalar doktora derslerini vermektedir.

Erişim: nesrin.cobanoglu@gmail.com

SUMMARY

Water pollution problem is on the rise in our country as in all over the world. Especially, the Ergene River, included in Ergene Basin, is extremely polluted due to industrial and urban waste water discharges. At present, prevention of water pollution and maintenance of sustainable usage of water is only possible as long as bioethical approach is adopted in human behavior and in water policies.

The Ergene River is chosen as the subject of this study because of its heavy pollution. Turkish water policies are also evaluated bioethically over the example of Ergene River in accordance with the management policies in the basin. As a result of this research; it is observed that current Turkish water acquis is incapable of providing solutions for water-related problems. This case study shows that in our country implemented water policies are inadequate with respect to bioethical view and there is anthropocentric approach instead of environmental centered approach.

Human beings must implement politics; by examining the “good” for all world with including the next generation and all living species and by adopting bioethical approach instead of putting itself into the center for the solution of the problems. It is aimed to highlight the importance of ecocentric inquiry on water management policies of our country and to contribute in the creation of biopolitics formed with perception of bioethical value.